

SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

Latvijas Republikas vārdā

Rīgā 2025. gada 19. decembrī

lietā Nr. 2025-01-01

Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētāja Irēna Kucina, tiesneši Anita Rodiņa, Jānis Neimanis, Jautrīte Briede, Veronika Krūmiņa, Mārtiņš Mits un Juris Juriss,

pēc Rīgas apgabaltiesas pieteikuma,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 9. punktu, kā arī 19.¹ un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2025. gada 20. novembra tiesas sēdē izskatīja lietu

“Par Civillikuma 163. panta ceturtais daļas 1. punkta, ciktāl tas personai noteic aizliegumu būt par adoptētāju bērnam, kurš nav otra laulātā bērns, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 110. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. Latvijas Republikas Augstākā padome (turpmāk – Augstākā padome) 1992. gada 14. janvārī pieņēma likumu “Par Latvijas Republikas 1937. gada Civillikumu”, saskaņā ar kuru tika atjaunots Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma (turpmāk – Civillikums) spēks.

Augstākā padome 1993. gada 25. maijā pieņēma likumu “Par atjaunotā Latvijas Republikas 1937. gada Civillikuma ģimenes tiesību daļas spēkā stāšanās laiku un kārtību”, ar kuru noteica, ka šis likums un Civillikuma ģimenes tiesību daļa stājas spēkā 1993. gada 1. septembrī. Civillikuma 163. pants redakcijā, kas stājas spēkā 1993. gada 1. septembrī, noteica: “Adoptētājam jābūt rīcības spējīgam, vismaz divdesmit piecus gadus vecam un vismaz astoņpadsmit gadus vecākam par adoptējamo.”

Ar Saeimā 2012. gada 29. novembrī pieņemto likumu “Grozījumi Civillikumā”, kas stājas spēkā 2013. gada 1. janvārī, Civillikuma 163. pants izteikts šādā redakcijā:

“Adoptētājam jābūt vismaz divdesmit piecus gadus vecam un vismaz astoņpadsmit gadus vecākam par adoptējamo.

Nosacījumu par adoptētāja minimālo vecumu un pieļaujamo adoptētāja un adoptējamā vecuma starpību var neievērot, ja adoptē sava laulātā bērnu. Tomēr arī šajā gadījumā adoptētājam jābūt vismaz divdesmit vienu gadu vecam.

Šā panta pirmajā daļā noteiktos ierobežojumus var neievērot, ja starp adoptētāju un adoptējamo izveidojušās patiesas vecāka un bērna attiecības.

Par adoptētāju nedrīkst būt persona:

1) kura sodīta par tīšiem noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas;

2) kura sodīta par noziedzīgiem nodarījumiem pret tikumību un dzimumneaizskaramību, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas;

3) kura atcelta no aizbildņa pienākumu pildīšanas to nekārtīgas pildīšanas dēļ;

4) kurai atņemts audžuģimenes vai viesģimenes statuss, jo tā nav pildījusi attiecīgos pienākumus atbilstoši bērna interesēm;

5) kurai ar tiesas spriedumu atņemtas aizgādības tiesības;

6) kurai tiesa ir piemērojusi Krimināllikumā noteiktos medicīniska rakstura piespiedu līdzekļus par nepieskaitāmības stāvoklī izdarītu Krimināllikumā paredzētu noziedzīgu nodarījumu.

Lai konstatētu piemērotību adopcijai, bāriņtiesa atbilstoši Ministru kabineta noteiktajai adopcijas kārtībai ne ilgāk kā sešus mēnešus veic adoptētāja ģimenes izpēti.”

Ar 2015. gada 29. oktobra likumu “Grozījumi Civillikumā”, kas stājās spēkā 2015. gada 3. decembrī, no Civillikuma 163. panta ceturtais daļas 1. punkta tika izslēgts vārds “tīšiem”.

Ar Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra spriedumu lietā Nr. 2019-01-01 (turpmāk – lieta Nr. 2019-01-01) Civillikuma 163. panta ceturtais daļas 1. punkts, ciktāl tas nosaka absolūtu aizliegumu attiecībā uz personām, kas iesniedz pieteikumu otra laulātā bērna adopcijai, atzīts par neatbilstošu Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 110. pantam un spēkā neesošu.

Kopš 2015. gada 3. decembra Civillikuma 163. panta ceturtais daļas 1. punkts nav grozīts un ir spēkā šādā redakcijā: “Par adoptētāju nedrīkst būt persona, kura sodīta par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas” (turpmāk – apstrīdētā norma).

2. Pieteikuma iesniedzēja – Rīgas apgabaltiesa (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 110. pantam.

Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā ir civillieta, kas ierosināta pēc laulāto kopīga pieteikuma par viņu ģimenē jau ilgstoši dzīvojoša bērna adopcijas apstiprināšanu. Viens no pieteicējiem ir bijis sodīts par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību, un tāpēc neatbilst adoptētājam izvirzītajiem kritērijiem. Tagad gan pieteicēja sodāmība jau ir dzēsta, tomēr uz viņu joprojām attiecas apstrīdētajā normā noteiktais aizliegums kļūt par adoptētāju.

Izskatāmajā lietā ar bāriņtiesas lēmumu bez vecāku gādības palikušajam bērnam tika nodibināta aizbildnība un par aizbildni iecelts viens no laulātajiem.

Tomēr faktiski bērna ikdienas aprūpi un uzraudzību īsteno abi laulātie kopīgi. Tātad starp abiem laulātajiem un bērnu pastāv faktiskas ģimenes attiecības, kas uzskatāmas par vecāku un bērna attiecībām.

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka Satversmes 110. pantā ir ietverts valsts pozitīvais pienākums palīdzēt bērniem, kas palikuši bez vecāku gādības. Adopcija ir viens no veidiem, kādā šis pienākums tiek īstenots. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka Satversmes 110. pantā ietverto tiesību aizsardzību bauda arī tāda ģimene, kurā vecāku un bērna attiecības izveidojušās pieaugušo un bērna kopdzīves rezultātā un balstās uz savstarpēju cieņu un mīlestību.

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka, liedzot abiem laulātajiem adopcijas apstiprināšanu, ir ierobežotas ne tikai pieteicēju, bet arī adoptējamā bērna tiesības uz ģimenes aizsardzību. Apstrīdētajā normā noteiktais aizliegums būt par adoptētāju personai, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, ir nesamērīgs un neatbilst Satversmes 110. pantam.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu, – Saeima – uzskata, ka tiesvedība lietā ir izbeidzama.

Pēc Saeimas ieskata, pamattiesību ierobežojumu konkrētajā gadījumā rada nevis apstrīdētā norma, bet gan tās nepareiza interpretācija un piemērošana. Satversmes tiesa lietā Nr. 2019-01-01 ir norādījusi uz apstākļiem, kas jāņem vērā, lemjot par adopcijas aizlieguma piemērošanu personām, kuras iepriekš sodītas par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu. Proti, situācijā, kad starp bērnu un adoptētāju ir izveidojušās faktiskas ģimenes attiecības, absolūts aizliegums kļūst par adoptētāju nonāk pretrunā ar Satversmes 110. pantu.

Saeima uzskata, ka adopcijas procesā, atsaucoties uz lietā Nr. 2019-01-01 secināto un izmantojot jau pastāvošus tiesību institūtus, ir iespējams izvērtēt katra konkrētā gadījuma apstākļus un pārliecināties par rezultāta atbilstību bērna labākajām interesēm. Tādējādi Pieteikuma iesniedzējai tās izskatīšanā esošajā lietā

bija iespējams apstrīdēto normu interpretēt un piemērot atbilstoši Satversmes tiesas judikatūrai adopcijas lietās, kā arī, ja nepieciešams, tieši piemērot Satversmes 110. pantu.

4. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – uzskata, ka apstrīdētajā normā ietvertajam aizliegumam ir leģitīms mērķis – nodrošināt bērna tiesību un labāko interešu aizsardzību. Lai nodrošinātu bērna interešu prioritāti ikvienā gadījumā, ir būtiski vērtēt katru situāciju individuāli. Atšķirīgi var būt vērtējamas situācijas, kad adoptējamais bērns jau atrodas ģimenē un viņam ir izveidojušās ģimeniskas attiecības ar faktiskajiem aprūpētājiem, un situācijas, kad jālemj par bērna nodošanu potenciālo adoptētāju aprūpē (pirmsadopcijas aprūpē) un tuvas attiecības starp bērnu un potenciālajiem adoptētājiem vēl nav izveidojušās.

Konkrētajā situācijā bez ievēribas nav atstājams fakts, ka viena no personām, kura vēlas adoptēt bērnu, ir bērna aizbildnis un bērns dzīvo aizbildņa ģimenē jau vairākus gadus. Adopcijas atteikums pats par sevi neizbeidz aizbildnību. Tātad pat pēc adopcijas atteikuma bērns faktiski var arī turpmāk dzīvot aizbildņa ģimenē, ja aizbildnis spēj nodrošināt bērna veselīgai attīstībai atbilstošu vidi. Savukārt bāriņtiesai ir pienākums veikt attiecībā uz potenciālā adoptētāja ģimenes dzīvi un personību speciālistu sagatavotu dokumentu izpēti, kā arī izvērtēt, vai konkrētā situācija atbilst bērna labākajām interesēm. Turklāt saskaņā ar Civillikuma 171. panta pirmo daļu adopciju apstiprina tiesa, kurai arī ir jāpārlicinās par to, vai adopcija atbilst bērna labākajām interesēm.

Tieslietu ministrija uzskata, ka tiesām, valsts un pašvaldību institūcijām un amatpersonām apstrīdētā norma jāpiemēro kopsakarā ar citām attiecīgo jautājumu regulējošajām tiesību normām, ņemot vērā Satversmes tiesas spriedumos ietverto apstrīdētās normas interpretāciju un tādējādi panākot taisnīgu, bērna interesēm un tiesībām atbilstošu risinājumu katrā konkrētajā gadījumā.

5. Pieaicinātā persona – Labklājības ministrija – norāda, ka Pieteikuma iesniedzējai, izvērtējot konkrēto gadījumu un tajā esošos apstākļus kopsakarā ar

bērna labākajām interesēm, bija jāņem vērā Satversmes tiesas spriedums lietā Nr. 2019-01-01 un jāpiemēro tajā paustās atziņas. Tāpēc tiesvedība lietā ir izbeidzama.

Valstij ir pozitīvs pienākums nodrošināt, lai tās jurisdikcijā esošo bērnu dzīvība netiktu apdraudēta. Valstij jānodrošina efektīvi un preventīvi pasākumi gadījumos, kad kompetentās iestādes uzzina vai tām vajadzēja zināt par pastāvošu bērna dzīvības vai fiziskās integritātes apdraudējumu. Svarīgi, ka spēkā esošais tiesiskais regulējums par aizliegumu kļūt par adoptētāju neattiecas uz visām sodītajām personām, bet tikai uz tām personām, kuras sodītas par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu un tādējādi ir tieši saistīti ar risku, kam var tikt pakļauta bērna labklājība. Iepriekšējas vardarbības fakts norāda uz potenciālu apdraudējumu, jo pat pēc soda izciešanas vai sodāmības dzēšanas pastāv risks, ka persona vardarbīgu rīcību varētu atkārtot, īpaši ģimenes vidē. Vardarbība ģimenē un pret bērniem bieži vien tiek slēpta, un laikus to atklāt ir ļoti sarežģīti.

Apstrīdētā norma ir imperatīva, tomēr lietā Nr. 2019-01-01 sniegtā šīs normas interpretācija ir obligāta visām valsts un pašvaldību institūcijām.

6. Pieaicinātā persona – tiesībsargs – uzskata, ka apstrīdētā norma, ciktāl tā personai aizliedz būt par tāda bērna adoptētāju, kurš nav otra laulātā bērns, neatbilst Satversmes 110. pantam.

Apstrīdētās normas satversmība tika vērtēta lietā Nr. 2019-01-01, taču tikai attiecībā uz personām, kuras iesniedz pieteikumu otra laulātā bērna adopcijai. Tātad apstrīdētā norma ir absolūts šķērslis, kas liedz personai, kura sodīta par tāda noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, kas saistīts ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, kļūt par adoptētāju, izņemot gadījumu, kad persona iesniedz pieteikumu otra laulātā bērna adopcijai.

Saskaņā ar Ministru kabineta 2018. gada 30. oktobra noteikumiem Nr. 667 “Adopcijas kārtība” aizbildnībā un audžuģimenē (tostarp specializētā) esoša bērna adopcijā priekšroka ir aizbildnim un audžuģimenei. Tiesībsarga novērojumi

liecina, ka praksē šī iespēja tiek bieži izmantota. Personas, kuras plāno adoptēt bērnu, sākotnēji iegūst aizbildņa vai audžuģimenes statusu un pēc bērna uzņemšanas ģimenē un ģimenes attiecību nodibināšanas iesniedz adopcijas pieteikumu. Šādos gadījumos, līdzīgi kā otra laulātā bērna adopcijas gadījumos, starp adoptētāju un bērnu jau pirms adopcijas procesa uzsākšanas izveidojas ģimenes attiecības, kurām saskaņā ar Satversmes 110. pantu piešķirama juridiskā aizsardzība.

Ar 2022. gada 2. jūnija likumu “Grozījums Civillikumā”, kas stājās spēkā 2022. gada 29. jūnijā, Civillikuma 242. panta 5. punkts izteikts jaunā redakcijā, paredzot, ka turpmāk par aizbildņiem nevar būt personas, kuras sodītas par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, bet tikai līdz brīdim, kad sodāmība ir dzēsta vai noņemta, savukārt pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas bāriņtiesai ir individuāli jāvērtē, vai saistībā ar personas iepriekšējo sodāmību vēl aizvien pastāv bērna drošības apdraudējums, kas attiecīgi ir šķērslis tam, lai jautājums par personas atbilstību aizbildņa pienākumu pildīšanai vai personas iecelšanu par aizbildni varētu tikt izskatīts tālāk.

Tādējādi par bērna aizbildni var kļūt arī par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu sodīta persona, ja bāriņtiesa ir atzinusi, ka bērna drošība nav apdraudēta. Tomēr šādam aizbildnim, ņemot vērā apstrīdētajā normā ietverto ierobežojumu, ir liegts adoptēt aizbilstamo un nodrošināt viņam adoptētāja bioloģiskā bērna tiesisko stāvokli (radniecību) kā personiskajās, tā mantiskajās attiecībās. Pēc tiesībsarga ieskata, apstrīdētajā normā noteiktais aizliegums kļūst par adoptētāju šādos gadījumos neatbilst samērīguma principam, jo nav līdzīgi kā lietā Nr. 2019-01-01 konstatējams, ka likumdevējs būtu vērtējis un pamatojis to, ka arī gadījumos, kad starp potenciālo adoptētāju un bērnu jau ir izveidojušās faktiskas ģimenes attiecības, šis aizliegums atbilst bērna labākajām interesēm.

Gadījumā, kad nav konstatējams risks, ka par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu sodīta persona atkal varētu rīkoties vardarbīgi, netiek sasniegts apstrīdētajā normā ietvertā ierobežojuma leģitīmais mērķis – bērna aizsardzība no

vardarbības ģimenē. Turklāt ne visos gadījumos šis mērķis var tikt sasniegts, jo nav iespējams nodrošināt to, ka bērns pēc adopcijas nenonāk saskarsmē ar iepriekš par vardarbīgiem noziegumiem sodītām personām.

Tāpat apstrīdētā norma ierobežo bērna tiesības uzaugt ģimeniskā vidē, visbiežāk radnieku vai tuvinieku nodrošinātā aprūpē. Tādējādi secināms, ka apstrīdētajā normā ietvertā pamattiesību ierobežojuma leģitīmo mērķi var sasniegt ar citiem, indivīda tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, piemēram, bāriņtiesai individuāli izvērtējot katru konkrēto gadījumu.

7. Pieaicinātā persona – Bērnu aizsardzības centrs – uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 110. pantam.

Apstrīdētās normas absolūtais raksturs nepieļauj objektīvu izvērtēšanu, vai konkrētajā gadījumā pastāv bērna drošības riski. Bērna drošības nodrošināšanai ir iespējams izmantot citus, personas tiesības mazāk ierobežojošus līdzekļus, piemēram, paredzēt, ka bāriņtiesa, lemjot par personas piemērotību adoptētāja statusam, individuāli izvērtē katru konkrēto gadījumu. Būtu jāparedz arī iespēja ņemt vērā resocializācijas faktu, psiholoģiskās un ģimenes izpētes rezultātus un citus būtiskus apstākļus. Vispārējs aizliegums sodītai personai adoptēt bērnu var būt pārāk plašs un ne vienmēr efektīvs. Gadījumos, kad sodāmība ir dzēsta, persona ir veiksmīgi resocializējusies un atkārtota noziedzīga nodarījuma varbūtība ir neliela, bērnam var tikt nepamatoti liegta iespēja iegūt ģimeni.

Pēc Bērnu aizsardzības centra ieskata, apstrīdētā norma pārmērīgi ierobežo bērna tiesības – gan tiesības uz juridiski aizsargātu ģimenes vidi, gan tiesības uz ģimenes dzīvi – un ir pretrunā ar bērna interešu prioritātes principu un Satversmes 110. pantā ietverto valsts pienākumu aizsargāt ģimeni un bērnus. Apstrīdētās normas absolūtais raksturs un praksē radītie sarežģījumi (ko apliecina pirmās instances tiesas spriedums konkrētajā lietā) liecina par sistēmisku tiesību piemērošanas problēmu, kas prasa Satversmes tiesas izvērtējumu. Tiesvedības izbeigšana izskatāmajā lietā liegtu konstitucionāli atrisināt būtisku bērna tiesību aizsardzības jautājumu.

8. Pieaicinātā persona – biedrība “Latvijas Bāriņtiesu darbinieku asociācija” (turpmāk – Bāriņtiesu darbinieku asociācija) – pievienojas Pieteikuma iesniedzējas apsvērumiem un uzskata, ka personai, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, uz visu mūžu un neatkarīgi no individuālajiem apstākļiem noteiktais aizliegums būt par adoptētāju neatbilst Satversmes 110. pantam. Pēc Bāriņtiesu darbinieku asociācijas ieskata, ir pamats apstrīdēto normu grozīt analogiski Civillikuma 242. panta 5. punktam, atbilstoši kuram bāriņtiesa veic individuālu apstākļu izvērtējumu attiecībā uz potenciālo bērna aizbildni. Ņemot vērā Satversmes tiesas judikatūrā ietvertās atziņas, tostarp atziņas par piesardzības principu un bērna labāko interešu prioritātes principu, un noskaidrojot visus iespējamus bērna drošības apdraudējumus, būtu tikai samērīgi un saprātīgi attiecināt šādu izvērtējumu arī uz potenciālajiem adoptētājiem.

Ja persona ir bijusi sodīta par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, tad apstrīdētā norma liedz bāriņtiesai pat uzsākt individuālu pārējo apstākļu izvērtējumu attiecībā uz potenciālo adoptētāju, izņemot gadījumus, kad tiek iesniegts pieteikums otra laulātā bērna adopcijai.

9. Pieaicinātā persona – Olaines novada bāriņtiesa – norāda, ka tā savus argumentus ir ietvērusi lēmumā, ar kuru pieteicēji atzīti par adoptētājiem. Lai gan viens no pieteicējiem Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošajā civillietā jau ir miris, Olaines novada bāriņtiesa joprojām uzskata, ka adopcija atbilst bērna interesēm.

10. Pieaicinātā persona – Saldus novada bāriņtiesa – paskaidro, ka adopcijas aprūpes un uzraudzības laikā abi laulātie bērnu aprūpējuši, ievērojot viņa intereses un vajadzības. Ar pieteicēju saistīti vardarbības riski šajā laika periodā netika konstatēti. Abi vecāki vienlīdz rūpējās par bērnu, un starp viņiem visiem jau

faktiski bija izveidojušās bērna un vecāku attiecības. Turklāt jau faktiski bija izveidojusies arī cieša ģimeniska saikne starp bērnu un pārējiem ģimenes locekļiem.

Pēc Saldus novada bāriņtiesas ieskata, adopcija atbilst bērna labākajām interesēm un tās rezultātā bērns iegūtu pilnvērtīgu ģimenes izjūtu un visas likumiskās tiesības.

11. Pieaicinātā persona – Dr. iur. Dana Rone – uzsver, ka lietā Nr. 2019-01-01 apstrīdētajā normā noteiktais aizliegums tika vērtēts vienīgi attiecībā uz personām, kas iesniedz pieteikumu otra laulātā bērna adopcijai. Gadījumi, kad persona iesniedz pieteikumu otra laulātā bērna adopcijai un tāda bērna adopcijai, kurš ievietots bērnu aprūpes iestādē, ir savstarpēji nošķirami. Tādējādi tiesas nevar tieši piemērot lietā Nr. 2019-01-01 Satversmes tiesas izteiktās atziņas un atšķirīgi interpretēt izskatāmajā lietā apstrīdētajā normā ietverto aizliegumu kļūt par adoptētāju personai, kura sodīta par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, jo šajā gadījumā adoptējamais nav otra laulātā bērns.

Turklāt pretēja tiesiskās skaidrības un noteiktības principam būtu tāda situācija, ka spēkā esošos normatīvajos aktos būtu ietverta antikonstitucionāla, defektīva tiesību norma, bet pareizo risinājumu būtu iespējams rast tikai Satversmes tiesas judikatūrā. Tiesību normu piemērotāji ir arī fiziskās personas, kuras normatīvajos aktos meklē skaidras atbildes uz sev aktuāliem juridiskajiem jautājumiem. Ja tiktu turpināta tāda prakse, ka normatīvajā aktā ietvertas tiesību normas būtiski atšķiras no Satversmes tiesas judikatūras, bet netiek precizētas, tad juridiskā vide ne tikai neuzlabotos, bet – tieši otrādi – kļūtu vēl neskaidrāka un duālāka.

Dr. iur. Dana Rone vērš uzmanību uz to, ka bāriņtiesa var uzsākt Civillikuma 163. panta piektajā daļā noteikto potenciālā adoptētāja ģimenes izpēti tikai tad, kad ir konstatēta minētā panta ceturtajā daļā noteikto ierobežojumu

neesība. Tātad arī bāriņtiesai ir nepieciešamas skaidras tiesību normas, lai tā varētu uzsākt izpēti par konkrētas personas piemērotību adoptētāja statusam. *Dr. iur.* Dana Rone atsaucas uz ārvalstu normatīvajiem aktiem adopcijas jomā un norāda, ka tiem ir raksturīgs plašs regulējums attiecībā uz adopcijas priekšnoteikumiem, kā arī atturēšanās no vispārējiem aizliegumiem un to aizstāšana ar pienākumu individuāli izvērtēt katras konkrētās personas piemērotību adoptētāja statusam.

Latvijā adoptējamie bērni patlaban ir pakļauti atšķirīgam normatīvajam regulējumam, jo viņu tiesības tikt adoptētiem ir atkarīgas no tā, vai starp adoptētājiem ir vai nav noslēgta laulība un vai konkrētais adoptējamais ir vai nav viena laulātā bioloģiskais bērns. Fakts, ka adoptētāja ģimenes loceklis ir sodīts par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, pats par sevi nedod kvalitatīvi izšķirošu atbildi uz jautājumu par personas piemērotību adoptētāja statusam.

12. Pieaicinātā persona – *Mg. iur., Mg. soc.* Evija Vīnkalna – norāda, ka ir vērojama pamatota tendence normatīvajos aktos mazināt tajos ietveramu absolūto aizliegumu skaitu un paredzēt iespēju veikt individuālu izvērtējumu, ņemot vērā ar noziedzīgu nodarījumu klasifikāciju un vainas formu saistītus kritērijus. Šo tendenci apliecina arī Satversmes tiesas judikatūra.

Viena no stigmatizācijai pakļautajām personu grupām ir sodītas personas. Stigmatizācijas teorijā uzsvērts, ka sodītai personai noteiktie tiesību ierobežojumi turpinās arī pēc sodāmības dzēšanas un tāpat saglabājas arī pieņēmums, ka stigmatizētai personai nepienākas iespēja apmierināt tādas vajadzības, kas citiem sabiedrības locekļiem ir minimālais standarts, kurā citstarp ietilpst arī tiesības uzturēt ģimenes saites.

Ievērojama daļa Krimināllikumā paredzēto noziedzīgo nodarījumu ir saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu un atbilstoši to klasifikācijai cits no cita atšķiras pēc smaguma. Apstrīdētā norma nepieļauj tādu katra konkrētā gadījuma individuālu izvērtēšanu, kuras gaitā varētu ņemt vērā noziedzīgā

nodarījuma kaitīguma pakāpi; to, kas ir noziedzīgā nodarījumā cietušais (kontekstā ar apstrīdēto normu īpaša nozīme būtu tam, vai cietušais nav bijis jaunāks par 18 gadiem); intereses, pret kurām noziedzīgais nodarījums bija vērsts, un apstākļus, kādos tas tika izdarīts. Noziedzīgi nodarījumi, kuri saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, bet nav bijuši vērsti pret bērna interesēm, arī atšķiras cits no cita, un par šādu nodarījumu sodītas personas individuālā izvērtējumā var tikt ņemta vērā virkne dažādu kritēriju, piemēram: 1) konkrētā noziedzīgā nodarījuma kvalifikācija; 2) kaitīguma pakāpe; 3) personas vainas forma; 4) laiks, kad noziedzīgais nodarījums izdarīts; 5) intereses, pret kurām noziedzīgais nodarījums vērsts; 6) vecums, kādā attiecīgā persona izdarījusi noziedzīgo nodarījumu.

Soda izpildes laikā personas ģimene (arī tuvinieki un atbalsta personas) var nodrošināt tai atbalstu, kas ir būtisks personas turpmākai likumpaklausīgai dzīvei sabiedrībā pēc soda izciešanas. Ja uz konkrētu cilvēku attiecas absolūts aizliegums, tad nav iespēju izvērtēt viņa personību un ņemt vērā tādus būtiskus aspektus kā, piemēram, vecumu, kādā viņš izdarījis noziedzīgo nodarījumu, laiku, kas pagājis pēc tā izdarīšanas, un to, vai persona turpmāk nav pārkāpusi likumu.

Secinājumu daļa

13. Saeima lūdz izbeigt tiesvedību lietā, pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 6. punktu, un norāda, ka Pieteikuma iesniedzēja tās izskatīšanā esošajā lietā varēja atsaukties uz spriedumā lietā Nr. 2019-01-01 paustajām Satversmes tiesas atziņām un, ja nepieciešams, tieši piemērot Satversmes 110. pantu. Tādējādi Pieteikuma iesniedzēja kā tiesu varas institūcija pati varēja attiecīgo jautājumu atrisināt, nodrošinot Satversmei atbilstošu rezultātu.

Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka tās izskatīšanā esošajā lietā starp abiem laulātajiem un bērnu, ar kuru tie dzīvo kopā, ir izveidojušās bērna un vecāku attiecības. Pēc Pieteikuma iesniedzējas ieskata, apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 110. pantam, jo tajā ietvertais aizliegums kļūst par adoptētāju liedz

juridisku aizsardzību adopcijas veidā faktiskajām ģimenes attiecībām, kas tās izskatīšanā esošajā lietā ir izveidojušās starp pieteicēju un viņa laulātās aizbildnībā esošo bērnu.

13.1. Civillikuma 164. pants noteic, ka laulātie bērnu adoptē kopīgi, izņemot gadījumus, kad adoptē otra laulātā bērnu vai otrs laulātais atzīts par pazudušu (bezvēsts promesošu). No lietas materiāliem konstatējams, ka pieteicēji Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošajā lietā vēlējās adoptēt bērnu kā laulātie. Apstrīdētajā normā personai, kura sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas ir noteikts aizliegums kļūt par adoptētāju, izņemot gadījumu, kad persona iesniedz pieteikumu otra laulātā bērna adopcijai. Apstrīdētā norma personai, uz kuru attiecas tajā noteiktais aizliegums, neļauj adoptēt bērnu, kas nav otra laulātā bērns. Tādējādi laulāto adopcijas pieteikuma gadījumā likumdevējs nav paredzējis iespēju vērtēt personas piemērotību adoptētāja statusam, ja tiek konstatēti apstrīdētajā normā noteiktie apstākļi.

Sprīdumā lietā Nr. 2019-01-01 Satversmes tiesa atzina, ka otra laulātā bērna adopcija ir nošķirama no citiem adopcijas gadījumiem. Tāpēc Satversmes tiesa vērtēja apstrīdētās normas satversmību tikai attiecībā uz personām, kas iesniedz pieteikumu otra laulātā bērna adopcijai (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 15. punktu*). No spriedumā lietā Nr. 2019-01-01 ietvertās argumentācijas izriet, ka apstrīdētā norma atzīta par neatbilstošu Satversmes 110. pantam tikai attiecībā uz tām personām, kuras iesniedz pieteikumu otra laulātā bērna adopcijai. Tātad attiecībā uz citiem gadījumiem apstrīdētās normas satversmība nav vērtēta.

Pieteikuma iesniedzējai lietā par adopcijas apstiprināšanu bija jāpiemēro apstrīdētā norma. Lietu izskatīšana par likuma normu atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām saskaņā ar Satversmes 85. pantu, Satversmes tiesas likuma 1. pantu un 16. panta 1. punktu ir vienīgi Satversmes tiesas kompetencē. Savukārt Satversmes tiesas likuma 19.¹ panta pirmās daļas 1. punkts nosaka: ja tiesa, izskatot civillietu apelācijas kārtībā, uzskata, ka norma, kas būtu jāpiemēro šajā

lietā, neatbilst augstāka juridiska spēka tiesību normai, tā iesniedz pieteikumu Satversmes tiesā. Attiecīgi Pieteikuma iesniedzēja ar motivētu lēmumu ir vērsusies Satversmes tiesā un lūgusi izvērtēt apstrīdētās normas satversmību, ņemot vērā faktiskos apstākļus, kas nav tādi paši kā lietā Nr. 2019-01-01.

13.2. No lietas materiāliem izriet, ka viens no pieteicējiem Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošajā lietā ir miris.

Atbilstoši Civilprocesa likuma 223. panta 7. punktam tiesa izbeidz tiesvedību lietā, ja mirusi fiziskā persona, kura ir viena no pusēm lietā, un apstrīdētā tiesiskā attiecība nepieļauj tiesību pārņemšanu. Tomēr saskaņā ar Civilprocesa likuma 251. panta 1. punktu lietas par adopcijas apstiprināšanu tiesa izskata sevišķā tiesāšanas kārtībā. Šā likuma 261. panta ceturtā daļa nosaka: ja adoptētājs mirst, līdz tiesa adopciju apstiprinājusi, tas nav šķērslis adopcijas apstiprināšanai. Olaines novada bāriņtiesa savā Satversmes tiesai sniegtajā viedoklī norāda, ka pat pēc pieteicēja nāves adopcija joprojām ir bērna interesēs. Arī Pieteikuma iesniedzēja nav informējusi Satversmes tiesu par apstākļiem, kas varētu liecināt par nepieciešamību izbeigt tiesvedību izskatāmajā lietā.

Līdz ar to tiesvedība lietā nav izbeidzama.

14. Ja apstrīdētā norma attiecas uz atšķirīgiem dzīves gadījumiem, Satversmes tiesa precizē, ciktāl tā šo normu vērtēs. Turklāt, izskatot lietu, kas ierosināta pēc tiesas pieteikuma, Satversmes tiesai jāņem vērā Satversmes tiesas likuma prasības un situācija jāvērtē tiktāl, ciktāl tas nepieciešams konkrētās civillietas izspriešanai. Tāpat Satversmes tiesai jāvērtē arī visu to personu situācija, kuras atrodas apstākļos, kas ir vienādi un salīdzināmi ar tiesā izskatāmās lietas apstākļiem (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 15. punktu*).

Kā jau tas norādīts šajā spriedumā, apstrīdētā norma attiecas uz dažādiem savstarpēji nošķiramiem adopcijas gadījumiem. Proti, tiesību normās adopcijas kārtība ir regulēta atšķirīgi attiecībā uz personu, kas neatrodas laulībā, un laulātajiem. Tāpat atšķirīgi regulēti gadījumi, kad starp adoptētājiem un

adoptējamo ir izveidojušās faktiskas ģimenes attiecības, īstenojot kādu no ārpusģimenes aprūpes formām, no tiem gadījumiem, kad persona vēlas kļūt par adoptētāju.

Pieteicēji Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošajā lietā bija laulībā un vēlējās adoptēt bērnu, kura aizbildne ir viena no pieteicējiem. No lietas materiāliem izriet, ka bērns ilgstoši dzīvo pieteicēju ģimenē ārpusģimenes aprūpes ietvaros un starp viņiem bija izveidojušās faktiskas ģimenes attiecības.

Līdz ar to izskatāmajā lietā Satversmes tiesa vērtēs apstrīdētās normas satversmību attiecībā uz laulātajiem, kas kopīgi iesniedz pieteikumu par tāda bērna adopciju, kurš, dzīvojot viņu ģimenē, atrodas ārpusģimenes aprūpē un ar kuru tiem abiem ir izveidojušās faktiskas ģimenes attiecības.

15. Satversmes 110. pants noteic, ka valsts aizsargā un atbalsta laulību – savienību starp vīrieti un sievieti, ģimeni, vecāku un bērna tiesības. Valsts īpaši palīdz bērniem invalīdiem, bērniem, kas palikuši bez vecāku gādības vai cietuši no varmācības.

15.1. Satversmes tiesa, konkretizējot Satversmes 110. pantu kopsakarā ar starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos ietvertajām normām un to piemērošanas praksi, ir atzinusi, ka valstij ir pienākums nodrošināt ģimenes juridisko, sociālo un ekonomisko aizsardzību. Šajā normā ietvertais valsts pienākums paredz nodrošināt ģimenes juridisko aizsardzību, citstarp ieviešot tādu tiesisko regulējumu, kas nosaka ģimenes attiecību tiesisko ietvaru (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2018. gada 15. februāra sprieduma lietā Nr. 2017-09-01 9. punktu un 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 16.2.1. un 16.2.2. punktu*).

Savukārt Satversmes 110. panta otrajā teikumā paredzēts valsts pienākums nodrošināt ikviena bez vecāku gādības palikuša bērna labāko interešu aizsardzību, cik vien tas iespējams, veicinot viņa uzaugšanu ģimeniskā vidē (*sk. Satversmes tiesas 2021. gada 4. novembra sprieduma lietā Nr. 2021-05-01 10.2. punktu*). Identificējot bērna labākās intereses, nepieciešams tiekties uz tādu ilgtspējīgu

situācijas risinājumu, kas nodrošinātu bērnam pastāvīgas ģimeniskas attiecības, kā arī drošu un labvēlīgu vidi, kurā viņš varētu augt un attīstīties.

Ne vienmēr, kad bērns palicis bez vecāku gādības, viņu un pieaugušo, kas to aprūpē, vieno radnieciskas saites vai juridiski atzītas tiesiskās attiecības. Tomēr dažkārt šādos gadījumos starp bērnu un viņa aprūpētāju var veidoties noturīgas un ciešas personiskās saites, kas nozīmē faktisku ģimenes attiecību pastāvēšanu. Gadījumos, kad starp bērnu un pieaugušo izveidojušās faktiskas ģimenes attiecības, valstij ir jānodrošina to juridiska aizsardzība tādā veidā, lai arī turpmāk, pēc bērna integrēšanās ģimenē, šīs attiecības varētu attīstīties un vienlaikus tiktu ievērotas bērna labākās intereses (*sal. sk. Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2007. gada 28. jūnija sprieduma lietā “Wagner and J. M. W. L. v. Luxembourg”, pieteikums Nr. 76240/01, 119. punktu*). Tādējādi no Satversmes 110. panta izriet prasība pēc šādu attiecību juridiskas aizsardzības.

15.2. Viens no veidiem, kā valsts nodrošina Satversmes 110. pantā noteikto pienākumu aizsargāt ģimeni, ir ģimenes attiecību tiesiskā ietvara noteikšana.

Savukārt adopcijas institūts un tā tiesiskais regulējums ir viens no līdzekļiem, kas nodrošina bez vecāku gādības palikuša bērna uzaugšanu ģimeniskā vidē un aizsargā šāda bērna un viņa faktiskās ģimenes attiecības. Adopcija rada tādas pašas personiskās un mantiskās tiesības un pienākumus kā radniecība sakarā ar izcelšanos, un ģimenes tiesiskās attiecības var tikt radītas arī adopcijas rezultātā (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 16.3.1. punktu*).

Arī no Eiropas Padomes 1967. gada 24. aprīļa Konvencijas par bērnu adopciju 8. panta 2. punkta izriet, ka adopcijas uzdevums ir nodrošināt bērnam stabilu un harmonisku dzīves vidi. Valstij, cik vien tas iespējams, jānodrošina tas, ka bērns uzaug šādā vidē.

No izskatāmās lietas apstākļiem konstatējams, ka apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums, lai gan attiecas tikai uz vienu no laulātajiem, tomēr ietekmē abu laulāto iespējas adoptēt bērnu, ar kuru viņiem izveidojušās faktiskas ģimenes attiecības. Gadījumos, kad starp laulātajiem un bērnu, kas nav viņu bioloģiskais

bērns, ārpusģimenes aprūpes ietvaros ir izveidojušās faktiskas ģimenes attiecības, valstij jānodrošina tas, lai šīs attiecības arī turpmāk, pēc bērna integrēšanās ģimenē, varētu attīstīties atbilstoši bērna labākajām interesēm. Taču apstrīdētā norma šādos gadījumos liedz adopcijas institūtu izmantot kā faktisku ģimenes attiecību juridiskas aizsardzības līdzekli.

Līdz ar to izskatāmajā lietā Satversmes tiesa vērtēs, vai valsts, pieņemot apstrīdēto normu, ir izpildījusi Satversmes 110. pantā noteikto pienākumu nodrošināt juridisko aizsardzību adopcijas veidā ģimenei, kuras pamatā ir faktiskas ģimenes attiecības starp laulātajiem un bērnu, kas, dzīvojot viņu ģimenē, atrodas ārpusģimenes aprūpē.

16. Lai izskatāmajā lietā izvērtētu, vai valsts ir izpildījusi tai Satversmes 110. pantā noteikto pienākumu nodrošināt juridisko aizsardzību adopcijas veidā ģimenei, kuras pamatā ir faktiskas ģimenes attiecības starp laulātajiem un bērnu, kas, dzīvojot viņu ģimenē, atrodas ārpusģimenes aprūpē, Satversmes tiesai vispirms jāpārbauda, vai likumdevējs ir veicis pasākumus šādas ģimenes juridiskās aizsardzības nodrošināšanai, proti, vai un kā likumdevējs ir noteicis adopcijas tiesisko regulējumu.

Adopcijas tiesiskos pamatus nosaka Civillikums, bet kārtību, kādā adoptējami bērni, – Ministru kabineta 2018. gada 30. oktobra noteikumi Nr. 667 “Adopcijas kārtība” (turpmāk – Noteikumi Nr. 667). Civillikuma 172. panta pirmais teikums paredz, ka adoptētais kļūst par adoptētāja ģimenes locekli. Tādējādi, adoptētajam iegūstot adoptētāja bioloģiskā bērna tiesisko stāvokli, starp adoptētāju un adoptēto tiek nodibinātas bērna un vecāka tiesiskās attiecības. Saskaņā ar Civillikuma 162. pantu nepilngadīga bērna adopcija ir atļauta, ja tā ir bērna interesēs. Nepilngadīgu bērnu var adoptēt, ja pirms adopcijas apstiprināšanas viņš ir atradies adoptētāja aprūpē un uzraudzībā un ir konstatēta bērna un adoptētāja savstarpējā piemērotība, kā arī ir pamats uzskatīt, ka adopcijas rezultātā starp adoptētāju un adoptējamo izveidosies patiesas bērna un vecāka attiecības.

Noteikumos Nr. 667 ir atšķirīgi regulēti gadījumi, kad persona vēlas adoptēt savu aizbilstamo (*sk. Noteikumu Nr. 667 13. punktu*) vai audžuģimenē ievietotu bērnu (*sk. Noteikumu Nr. 667 16. punktu*), un gadījumi, kad persona vēlas kļūt par adoptētāju (*sk. Noteikumu Nr. 667 23. punktu*). Aizbildnim un audžuģimenei ir priekšroka lemt par sava aizbilstamā vai audžuģimenes aprūpē ievietota bērna adopciju (*sk. Noteikumu Nr. 667 11. un 15. punktu*). Turklāt tad, ja aizbildnis nepiekrīt bērna adopcijai citā ģimenē, informāciju par bērnu neiekļauj adopcijas reģistrā (*sk. Noteikumu Nr. 667 12. punktu*). Ja bērns dzīvo ģimenē, tad bāriņtiesa, vērtējot personas piemērotību adoptētāja statusam, vienlaikus izvērtē adoptētāja un bērna savstarpējās attiecības, ģimenes vidi un spēju nodrošināt bērna intereses, un lemj par adopcijas atbilstību adoptējamā interesēm (*sk. Noteikumu Nr. 667 28. punktu*). Šādā gadījumā bērns netiek nodots pirmsadopcijas aprūpē, un bāriņtiesa vienlaikus var atzīt personu par adoptētāju un konstatēt, ka adopcija ir bērna labākajās interesēs. Līdz ar to likumdevējs ir nošķīris adopcijas procesu gadījumos, kad bērns atrodas ārpusģimenes aprūpē un dzīvo ģimenē, no gadījumiem, kad starp bērnu un adoptētāju vēl nav izveidojušās faktiskas ģimenes attiecības.

Gadījumos, kad starp adoptētāju un bērnu ir izveidojušās faktiskas ģimenes attiecības, bērnam dzīvojot ģimenē kādā no ārpusģimenes aprūpes formām, apstrīdētā norma tiek piemērota tajā adopcijas procesa stadijā, kad bāriņtiesa veic personas un ģimenes izpēti. Šīs izpētes ietvaros bāriņtiesa pieprasa informāciju par Sodū reģistrā iekļautajām ziņām attiecībā uz adoptētāju.

Tādējādi likumdevējs kopumā ir noteicis adopcijas tiesisko regulējumu, kas vērsts uz bērna un laulāto, kuri īsteno viņa ārpusģimenes aprūpi, faktisko ģimenes attiecību juridisko aizsardzību.

Līdz ar to likumdevējs ir veicis pasākumus, lai ģimenei, kuras pamatā ir faktiskas ģimenes attiecības starp laulātajiem un bērnu, kas, dzīvojot viņu ģimenē, atrodas ārpusģimenes aprūpē, būtu nodrošināta juridiskā aizsardzība adopcijas veidā.

17. Izskatāmajā lietā, pārbaudot, vai pasākumi ģimenes juridiskās aizsardzības nodrošināšanai ir veikti pienācīgi, noskaidrojams, vai ir ievēroti no demokrātiskas tiesiskas valsts pamatnormas atvasinātie vispārējie tiesību principi.

Pieteikuma iesniedzēja apšaubā apstrīdētās normas atbilstību samērīguma principam. Lai vērtētu, vai apstrīdētajā normā noteiktais aizliegums atbilst samērīguma principam, ir jānoskaidro, kāda mērķa sasniegšanas labad šāds aizliegums pieņemts.

17.1. Saeima apsvērumus par apstrīdētajā normā ietvertā aizlieguma samērīgumu nav sniegusi, jo uzskata, ka izskatāmajā lietā, tāpat kā lietā Nr. 2019-01-01, starp bērnu un pieteicējiem jau pastāv faktiskas ģimenes attiecības, kas ir aizsargājamās. Tomēr lietā Nr. 2019-01-01 Saeima norādīja, ka apstrīdētā norma ir vērsta uz bērnu tiesību aizsardzību un tajā ietvertais aizliegums noteikts ar mērķi aizsargāt adoptējamās no vardarbības ģimenē (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 19.1. punktu*).

Saskaņā ar Apvienoto Nāciju Organizācijas 1989. gada 20. novembra Bērnu tiesību konvencijas (turpmāk – Bērnu tiesību konvencija) 19. pantu nav pieļaujama nekāda veida vardarbība pret bērnu neatkarīgi no tās rakstura un valstij ir pienākums veikt visus atbilstošos pasākumus nolūkā pilnībā īstenot ikviena bērna tiesības. Vardarbība pret bērnu var nodarīt būtisku kaitējumu viņa sociālajai un emocionālajai attīstībai un radīt smagas sekas (*sk.: UN General Assembly Report of the Independent Expert for the United Nations Study on Violence against Children. 29.08.2006., A/61/299, para. 36*). Valstij, izstrādājot un īstenojot visaptverošu bērnu aizsardzības sistēmu, uzmanības centrā ir jāpatur arī preventīvie pasākumi (*sk.: ANO Bērna tiesību komitejas vispārējais komentārs Nr. 13 (2011) par bērna tiesībām būt brīvam no visu veidu vardarbības. 18.04.2011., CRC/C/GC/13, 46. punkts*). Tāpēc bērna interesēs balstītā pieejā būtiska nozīme ir piesardzības principam, kas prasa izvērtēt arī to, kāds risks, kaitējums vai citas negatīvas sekas nākotnē varētu izrietēt no jautājumā par bērna drošību pieņemta lēmuma (*sk.: ANO Bērna tiesību komitejas vispārējais*

komentārs Nr. 14 (2013) par bērna tiesībām uz to, lai primārais apsvēruma būtu viņa intereses (3. panta 1. punkts). 29.05.2013., CRC/C/GC/14, 73.–74. punkts).

Apstrīdētajā normā ietvertā aizlieguma mērķis ir nodrošināt to, ka persona, kura ir sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, nevar kļūt par adoptētāju. Tādā veidā tiek nodrošinātas adoptējamo bērnu tiesības uz drošu un labvēlīgu vidi.

Tādējādi apstrīdētajā normā ietvertā aizlieguma mērķis ir bērnu, proti, citu cilvēku, tiesību aizsardzība.

17.2. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka bērna aizsardzībai pret vardarbību jābūt efektīvai un jāietver gan preventīvi pasākumi ikviena bērna pasargāšanai no vardarbības, gan arī pienācīga valsts un atbildīgo personu reakcija uz vardarbību. Bērna labāko interešu prioritātes princips ļauj ierobežot citu personu tiesības, ja ir saprātīgs pamats uzskatīt, ka bez šāda ierobežojuma tiks apdraudētas bērna intereses (*sal. sk. Satversmes tiesas 2021. gada 25. marta sprieduma lietā Nr. 2020-36-01 15. un 19.3.1. punktu*). Tādējādi bērna tiesības netikt pakļautam vardarbībai kopsakarā ar piesardzības principu nozīmē, ka ir pamatoti veikt pasākumus bērna aizsardzībai arī tad, ja vardarbība vēl nav notikusi, bet pastāv tās risks.

Valstij ir pienākums nodrošināt drošu un labvēlīgu vidi bērnu attīstībai, un apstrīdētā norma var kalpot kā līdzeklis šā mērķa sasniegšanai.

Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums ir piemērots mērķa – bērna tiesību aizsardzība – sasniegšanai.

18. Satversmes tiesai jāpārbauda arī tas, vai konkrētajā gadījumā mērķi aizsargāt bērna tiesības nevar sasniegt ar citiem, personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, kuri būtu tikpat iedarbīgi.

Pēc Pieteikuma iesniedzējas ieskata, pastāv arī saudzējošāki līdzekļi, turklāt tādi, ar kuriem leģitīmo mērķi varētu sasniegt tādā pašā kvalitātē. Proti, to varētu sasniegt, īstenojot Civillikuma 163. panta piektajā daļā un Bāriņtiesu likuma 34. pantā noteikto bāriņtiesas kompetenci individuāli vērtēt personas piemērotību

adoptētāja statusam. Arī tiesībsargs un Bērnu aizsardzības centrs uzskata, ka individuāls apstākļu izvērtējums, ko šādās lietās jau veic bāriņtiesas, spēj līdzvērtīgā kvalitātē nodrošināt bērna tiesību un interešu aizsardzību katrā konkrētajā gadījumā.

18.1. Ar 2015. gada 29. oktobra likumu “Grozījumi Civillikumā” apstrīdētā norma tika izteikta patlaban spēkā esošajā redakcijā, izslēdzot no Civillikuma 163. panta ceturtais daļas 1. punkta norādi, ka apstrīdētajā normā minētie noziedzīgie nodarījumi ir izdarīti tīši.

Lietā Nr. 2019-01-01 Saeima norādīja: nosakot to noziedzīgo nodarījumu kategorijas, par kuru izdarīšanu notiesātām personām nav piešķiramas tiesības pretendēt uz adoptētāja statusu, likumdevējs jau ir izšķīries par tādu līdzekli, kas ir vissaudzīgākais pret bērnu (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 22. punktu*). Pēc Satversmes tiesas sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 apstrīdētā norma nav grozīta.

Mg. iur., Mg. soc. Evija Vīnkalna norāda, ka Krimināllikumā paredzētie noziedzīgie nodarījumi, kas saistīti ar vardarbību vai tās piedraudējumu, pēc to klasifikācijas ir cits no cita atšķirīgi pēc smaguma un tāvad atšķiras arī pēc konkrētu interešu apdraudējuma rakstura un kaitīguma. Savukārt Bāriņtiesu darbinieku asociācija norāda, ka, ievērojot bērna labāko interešu prioritātes principu un noskaidrojot iespējamus bērna drošības riskus, būtu pieļaujams tas, ka bāriņtiesa katra adopcijas pieteikuma gadījumā bērna interesēs veic individuālu izvērtējumu.

18.2. Valstij ir pozitīvs pienākums respektēt un nodrošināt visas Bērnu tiesību konvencijā paredzētās tiesības ikvienam bērnam (*sk. Bērnu tiesību konvencijas 2. panta 1. punktu*). Tādējādi valstij ir jānodrošina gan bērna tiesības tikt pasargātam no vardarbības (*sk. Bērnu tiesību konvencijas 19. pantu*), gan bez vecāku gādības palikuša bērna tiesības uz īpašu valsts aizsardzību, pēc iespējas nodrošinot tā aprūpi ģimeniskā vidē (*sk. Bērnu tiesību konvencijas 20. panta 1. un 2. punktu*). Viens no veidiem, kā nodrošināt bērnam ģimenisku vidi, ir adopcija.

Par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu sodītas personas iespēja adoptēt bērnu ir saistīta ar potenciālu bērna drošības apdraudējumu. Tas ir viens no

apstākļiem, kas var negatīvi ietekmēt bērna tiesības uzaugt no vardarbības brīvā vidē. Tomēr tas, vai konkrētā adopcijas procesā personas sodāmība ir apstāklis, kas apdraud bērna tiesības, atbilstoši bērna labāko interešu prioritātes principam var tikt noskaidrots, izvērtējot iespējamos riskus. Tāpēc, vērtējot adopciju kā bērna labākajām interesēm atbilstošu iespēju augt ģimenē, ir jāņem vērā visas bērna tiesības un katrā gadījumā individuāli jānosaka, kurš no apsveramiem risinājumiem visefektīvāk nodrošinātu bērna labklājību.

Satversmes tiesa lietā Nr. 2019-01-01 jau ir norādījusi, ka sodāmība par vardarbīgu nodarījumu ne vienmēr ilgtermiņā liecina par personas bīstamību (*sk. Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019-01-01 23.2. punktu*).

Viens no pieteicējiem Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošajā lietā noziedzīgus nodarījumus izdarījis pirms vairāk nekā 20 gadiem. Bērns jau kopš divu gadu vecuma dzīvo pieteicēju ģimenē, un starp viņu un abiem pieteicējiem bija izveidojušās ciešas personiskas saites. Bāriņtiesas veiktās ģimenes izpētes un psiholoģiskās izpētes rezultāti apliecināja, ka pieteicējam nav agresīvu vai antisociālu noslieču un viņa resocializācijas process ir bijis sekmīgs.

Individuāls personas izvērtējums dod bāriņtiesai pamatu secinājumam, vai persona, kas iepriekš bijusi sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, ir resocializējusies un ar savu attieksmi pret ģimenes vērtībām, kā arī ar savu uzvedību ir pierādījusi to, ka neapdraudēs adoptējamā bērna drošību. Turklāt atbilstoši Civillikuma 171. panta pirmajai daļai adopciju apstiprina tiesa, kuras pienākums ir sniegt galīgo vērtējumu par to, vai adopcija atbilst bērna labākajām interesēm. Tādējādi adopcijas procesā jau šobrīd pastāv vairāku līmeņu individuāls personas vērtēšanas mehānisms, kas spēj nodrošināt apstrīdētajā normā ietvertā ierobežojuma leģitīmā mērķa – bērna tiesību aizsardzība – sasniegšanu tādā pašā kvalitātē, bet mazāk ierobežo personu tiesības uz ģimenes aizsardzību.

Personas attieksme pret pašas izdarīto noziedzīgo nodarījumu, kā arī tās vērtību sistēma laika gaitā var mainīties. Ja šāda pozitīva maiņa ir notikusi, tad

noziedzīga nodarījuma izdarīšanas faktam pašam par sevi nevajadzētu ietekmēt visu personas atlikušo dzīvi. Satversmes tiesa jau vairākkārt atzinusi, ka normas, kas uz mūžu liedz personai noteiktas tiesības, izslēdz prezumpciju, ka persona dzīves laikā spēj mainīties un mainīt savu uzvedību, tādēļ šādu normu pieņemšana ir attaisnojama vienīgi īpašos izņēmuma gadījumos (*sal. sk. Satversmes tiesas 2025. gada 22. septembra sprieduma lietā Nr. 2024-28-01 12.1. punktu*). Lai noteiktu laulātajiem, no kuriem viens ir par vardarbīgu noziedzīgu nodarījumu sodīta persona, aizliegumu kopīgi adoptēt bērnu, nozīme piešķirama arī konkrētās personas attieksmei pret savulaik izdarīto noziedzīgo nodarījumu un dzīvesveidam pēc tā izdarīšanas. Tas, ka persona ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, pat ja izdarījusi to tīši, vēl nenozīmē, ka tā nekad nespēs mainīties un sekmīgi iekļauties sabiedrībā (*sal. sk. Satversmes tiesas 2025. gada 22. septembra sprieduma lietā Nr. 2024-28-01 12.4. punktu*). Līdz ar to likumdevējs, vērtējot iespējas pasargāt bērnus no vardarbības, šajā kontekstā nav apsvēris, vai apstrīdētā norma nodrošina bērna intereses iespējami labākajā veidā arī tādos gadījumos, kad personai sodāmība ir dzēsta, šī persona ir veiksmīgi resocializējusies un spēj radīt bērnam drošu un labvēlīgu ģimenisku vidi.

Mērķi aizsargāt bērnu no vardarbības iespējams tādā pašā kvalitātē sasniegt arī ar citiem, personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, piemēram, apstrīdētajā normā paredzot izņēmumus vai personas individuālu izvērtējumu. Tādējādi tiktu radīta iespēja ņemt vērā katra konkrētā gadījuma apstākļus un nodrošināt samērīgu līdzsvaru starp bērna tiesībām tikt pasargātam no vardarbības un tiesībām augt ģimenē. Tāpat tiktu ievērots Satversmes 110. pantā nostiprinātais valsts pienākums aizsargāt bērnus, īpaši tos, kuri palikuši bez vecāku gādības. Līdz ar to apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums nav uzskatāms par vienīgo līdzekli, ar ko iespējams nodrošināt bērna aizsardzību pret vardarbību.

Satversmes tiesai spriedumā nav jāuzskaita visi iespējamie saudzējošākie līdzekļi. Piemērotākais līdzeklis, kas ļautu sasniegt mērķi bez nesamērīgas personu tiesību ierobežošanas, ir jāizvēlas likumdevējam (*sal. sk. Satversmes tiesas 2024. gada 17. decembra sprieduma lietā Nr. 2023-47-01 17.6. punktu*). Secinot,

ka ir kaut viens mazāk ierobežojošs līdzeklis, ir pamats atzīt, ka apstrīdētā norma nesamērīgi ierobežo personas tiesības.

Tādējādi apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums neatbilst samērīguma principam.

Līdz ar to apstrīdētā norma attiecībā uz laulātajiem, kas kopīgi iesniedz pieteikumu par tāda bērna adopciju, kurš, dzīvojot viņu ģimenē, atrodas ārpusģimenes aprūpē un ar kuru tiem abiem ir izveidojušās faktiskas ģimenes attiecības, neatbilst Satversmes 110. pantam.

19. Atbilstoši Satversmes tiesas likuma 32. panta trešajai daļai tiesību norma, kuru Satversmes tiesa atzinusi par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai, uzskatāma par spēkā neesošu no Satversmes tiesas sprieduma publicēšanas dienas, ja Satversmes tiesa nav noteikusi citādi. Saskaņā ar Satversmes tiesas likuma 31. panta 11. punktu Satversmes tiesa var spriedumā norādīt brīdi, ar kuru zaudē spēku apstrīdētā tiesību norma, kas atzīta par neatbilstošu augstāka juridiska spēka tiesību normai.

Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošā lieta ierosināta pēc laulāto pieteikuma par adopcijas apstiprināšanu. Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka, lemjot par brīdi, ar kuru apstrīdētā norma (akts) zaudē spēku, jāņem vērā, ka tās uzdevums ir pēc iespējas novērst personām pamattiesību aizskārumu (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 25. punktu un 2015. gada 16. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2014-13-01 22. punktu*). Tādēļ, lai aizsargātu pieteicēju Pieteikuma iesniedzējas izskatīšanā esošajā lietā pamattiesības, ir atzīstams, ka apstrīdētā norma attiecībā uz viņiem zaudē spēku no brīža, kad Rīgas rajona tiesa to piemēroja abiem pieteicējiem, proti, no 2024. gada 12. jūlija.

Lai aizsargātu to personu pamattiesības, kuras uzsākušas savu tiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, un šajos tiesību aizsardzības procesos izvērtējamās iesaistīto bērnu labākās intereses, attiecībā uz

šīm personām apstrīdētā norma zaudē spēku no brīža, kad tā attiecīgajai personai tika piemērota.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

1. Atzīt Civillikuma 163. panta ceturtās daļas 1. punktu attiecībā uz laulātajiem, kas kopīgi iesniedz pieteikumu par tāda bērna adopciju, kurš, dzīvojot viņu ģimenē, atrodas ārpusģimenes aprūpē un ar kuru tiem abiem ir izveidojušās faktiskas ģimenes attiecības, par neatbilstošu Satversmes 110. pantam.

2. Atzīt, ka Civillikuma 163. panta ceturtās daļas 1. punkts attiecībā uz pieteicējiem Rīgas apgabaltiesas izskatīšanā esošajā lietā Nr. C33320924 zaudē spēku no 2024. gada 12. jūlija, bet attiecībā uz laulātajiem, kas kopīgi iesniedz pieteikumu par tāda bērna adopciju, kurš, dzīvojot viņu ģimenē, atrodas ārpusģimenes aprūpē un ar kuru tiem abiem ir izveidojušās faktiskas ģimenes attiecības, un kas uzsākuši savu tiesību aizsardzību ar vispārējiem tiesību aizsardzības līdzekļiem, par spēkā neesošu no tā piemērošanas brīža.

Spridums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spridums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētāja

Irēna Kucina